

EFTERSLÆT TIL TIDLIGERE ÅRGANGE

II-IV. 1955-57

Mogens Haugsted: Ældre danske bogtrykker- og forlæggermærker.

I tre afhandlinger her i F. & F. (bd. II-IV) har førstebibliotekar mag. art. *Mogens Haugsted* fremdraget et stort, hidtil uudforsket materiale om ældre danske bogtrykker- og forlæggermærker og ledsaget dem med værdifulde kommentarer, herunder påvisninger af en række bibelcitater, der er indeholdt i deviserne. Da jeg overfor forfatteren nævnte, at jeg kunne supplere hans resultater med endnu et par bibelske allusioner, ønskede han og F. & F.s redaktion at se disse omtalt i denne rubrik.

1. Blandt *Daniel Paullis* forlæggermærker behandles bd. III, s. 56f. det fra 1680, som har devisen: Dictum DOMINUS Providebit Puta. Her er det lykkedes Paulli at få anbragt sine forbogstaver to gange. Devisens kerne, Dominus providebit, er Vulgatas gengivelse af 1. Mos. 22,8. Abraham er sammen med sin søn Isak på vej op ad et bjerg for at ofre ham; den intetanende dreng spørger, hvor offerlammet er, og får svaret „Det vil Herren drage omsorg for“. Daniel Paulli har formodentlig i de to ord fundet et koncist udtryk for den almindelige kirkelige tanke om Guds faderlige forsynsstyrelse (i datidens teologiske fagsprog kaldet providentia specialissima) til bedste for sine børn.

Det kan tilføjes, at disse ord et par hundrede år senere hyppigt blev citeret her i landet. De var biskop H. L. Martensens valgsprog og træffes gang på gang i hans breve, fx. i ét af 28. april 1864 til hans ven professor I. A. Dorner i Berlin. Martensen er oprørt over bombardementet af den aabne by Sønderborg; dette „gehört in eine andere Kategorie als die der Humanität“. Efter denne filosofiske omskrivning af begrebet Brutalitet slutter han: „*Dominus providebit!* In diesem Glauben verharre ich unter diesen verhängnissvollen Schicksalen meines hart bedrängten Vaterlandes.“ – Iblant Martensens disciple levede hans valgsprog videre, som det ses af den af Lindhardt udgivne brevveksling mellem bisperne Swane og Stein. – Hvor Martensen er blevet opmærksom på devisen, kan næppe oplyses; at han selv skulle have fundet den under læsning i den gamle, latinske bibeloversættelse, er lidet sandsynligt, end mindre, at han uafhængig af Daniel Paulli (evt. dennes kilde) skulle have løstrevet de to ord fra den gammeltestamentlige sammenhæng og lagt den kristelige forsynstanke ind i dem. Det er nok rimeligere at antage, at han har

kendt Daniel Paullis forlæggermærke, som findes både i Kingos Aandelige Siunge-Koors Anden Part (1681) og i Paullis Dend siungende Guds Fryct (1680), en af de bedst redigerede af vore gamle salmebøger. Martensen var i 1840'rne medlem af en salmebogskomité og har formodentlig måttet arbejde med vor ældre salmelitteratur. – En anden mulighed er, at han på sin store udenlandsrejse har set devisen fx. på et gravmæle; i A. Chassant et H. Tausin, Dictionnaire des devises, Paris 1878, nævnes den vol. II, p. 445, i forbindelse med familien de Barret. –

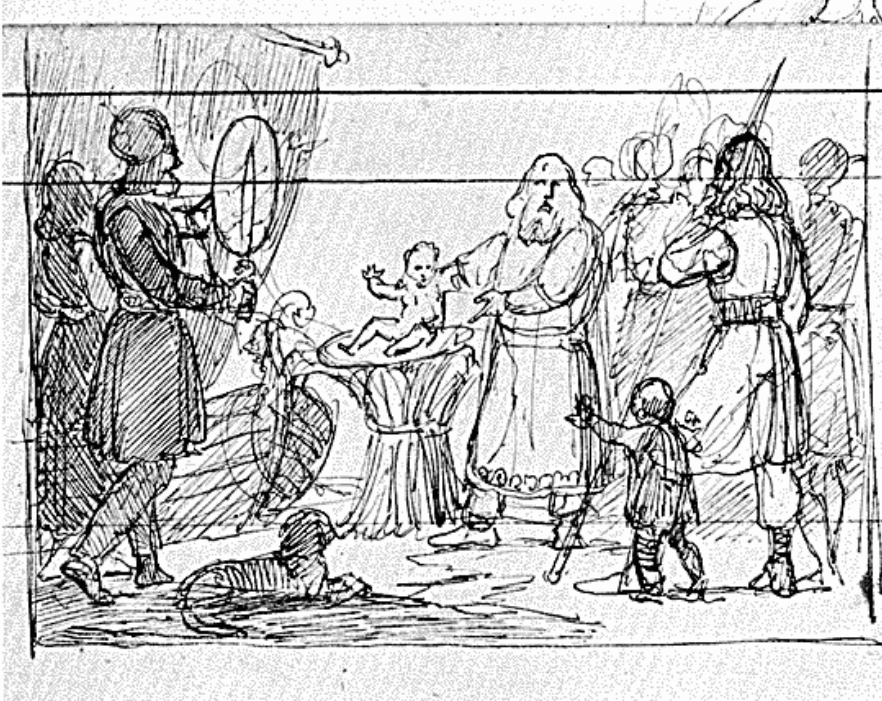
2. I F. & F., IV, s. 18, omtales *F. C. Mummess* forlæggermærke fra 1767, hvor en Minerva er centralfigur. Mag. Haugsted har sikkert tydet billedet rigtigt, når han antager en sammenblanding af den romerske gudinde og en fra Renaissancens kunst kendt kvindeskikkelse, „den guddommelige Visdom“. Hun optræder i nogle af Det gamle Testaments seneste skrifter som en slags personifikation af en side af Guds væsen, hans visdom. I den apokryfiske „Visdommens Bog“ (8,2) skildres hun netop som en „dejlig brud“. I Ordsprogenes Bog (8,18) udvikles det, hvordan man reusserer, når man har formælet sig med hende: „Rigdom og ære er hos mig“. Forsåvidt kunne hun nok opfattes som beslægtet med Minerva, blandt hvis mange færdigheder man også fandt forretningsdygtighed. Om sammensmeltningen af de to skikkelser skriver Haugsted træffende: „Såvidt er konfusionen gået, at man fristes til at tro på en nyskabt kristelig Minerva“. Denne tydning får en yderligere støtte, når man opdager, at devisen „Omnis sufficientia nostra ex ea est“ i virkeligheden er et let ændret citat fra Det nye Testamente, fra 2. Kor. 3,5, der i Vulgatas oversættelse lyder: „Sufficientia nostra ex Deo est“ (vor dygtighed er fra Gud). At ændre *ex Deo* til *ex ea* (Minerva) har man øjensynlig ikke følt som en frivolisering af bibelordet; ellers ville Mumme næppe have anbragt emblemet i biskop Blochs „Aandelige Taler“.

Povl Otzen.

IX. 1962

Mogens Brøndsted: Et ukendt digt af Tycho Brahe.

Efter venlig meddelelse fra fil. dr. W. Norlind, Lund, er Tycho Brahes beskrivelse af Ptolemaeus' ydre sikkert lånt fra indledningen til en oversættelse af *Almagesten*, trykt i Venedig 1515, som Tycho Brahe har ejet og nævner i et brev (*Opera omnia* VI 95). I samme brevsamling (a. st. 269) er også selve digtet anført blandt de digte som fandtes på Uraniborg; udgiverne af *Opera omnia* har derfor ikke optaget det blandt Tycho Brahes *carmina*, men bør altså ikke lastes for ikke at have kendt dets eksistens.

Kong Skjold. Pennetegning af J. Th. Lundbye. Den Hirschsprungske Samling.
Originalens størrelse.

XI. 1964

H. P. Rohde: Om P. C. Skovgaard's Grundtvig-portrætter.

Når det i Lundbyes dagbogsoptegnelse af 21. november 1842 hedder, at han og Skovgaard havde den plan i fællesskab at illustrere Grundtvigs „lille Danmarks Historie for Børn“, kan der næppe være tvivl om, hvilken bog der sigtes til. De mange karakteristika – „lille“, „Danmarkshistorie“, „for børn“, „den første udgave foreligger i november 1842 og et andet oplag følger“ – peger alle samstemmende imod „Mundsmag af Danmarks Krønike til Levende Skolebrug“, som udkom i efteråret 1842. Ganske vist er ordet „børn“ ikke på titelbladet, men man skal læse Grundtvigs fortale, hvor han bl. a. siger: „Fædernelands-Kiærligheden maa vækkes, før den kan virke, det har man længe glemt, eller dog ei betænkt, at kun det Barnlige finder Gienlyd hos Barnet, saa i sin barnlige Skikkelse maa Fædernelandet fremstille sig for Børnene, naar de skal elske det, og Saxo's Danmarks-Krønike har i den Henseende gjort os rigere end noget andet Folk, saa det gjælder kun om, at vi skatte og bruge vor Rigdom. Som en *Pegepind* hertil ønsker jeg denne lille Bog be-

Niels Ebbesen undsiger grev Gert. Pennetegning af J. Th. Lundbye, dateret: Nov. 42.
Den Hirschsprungeske Samling. Originalens størrelse: 8 × 13,3 cm.

tragtet, saa den vil tjene de Børn bedst, der læse mindst i den, naar den kun opmuntrer de Ældre til at fortælle dem hvad de veed. . .“

Ideen med det barnlige gik jo parallelt med Grundtvigs ideer om det folkelige og har naturligt appelleret til de to unge kunstentusiaster, hvis illustratørhænder har kriblet efter at anskueliggøre den lille bogs korte og kærnefulde kapitler i billeder. Men, som nævnt, kom der ikke noget ud af det. Bogens andet oplag fra 1844 er som det første uden illustrationer. Og de „flygtige udkast“, der omtales i optegnelsen, har man heller ikke hørt til siden.

Efter at ovenstående var sat, er forfatteren Mogens Lebech, i forbindelse med andre undersøgelser, stødt på nogle tegninger af Lundbye, som han mener efter al sandsynlighed må have relation til den opgivne illustrationsplan. Det drejer sig dels om tegningen af Niels Bugge og hans mænd i Emil Blochs Lundbye-bog (1884), dels om to tegninger med motiv fra henholdsvis historien om Kong Skjold og historien om Niels Ebbesen. Disse to tegninger findes på et skitsebogsblad i Den Hirschsprungeske Samling (nr. 1286).